

REGIONÁLNE ORGANIZÁCIE OCEÁNIE A ICH VPLYV NA POLITICKÚ A HOSPODÁRSKU STABILITU

Peter TEREM

Abstract: *The foreign policy dynamics of the region is changing, and the influence of the traditional (and Commonwealth) „powers“ of Australia and New Zealand are declining.*

This paper will weigh the prospects for the development of the regional organisations in the region of Oceania. It will trace the historical development of cooperation in Oceania and the evolution of the regional organisations as an actor in regional and international politics.

Key words: *Pacific Islands Forum, South Pacific commission, economic and security issues*

Po druhej svetovej vojne dochádza v Oceánii k zásadným zmenám. Bývalé japonské kolónie prechádzajú do poručeneckej správy USA, ako Tichomorské ostrovy. V nasledujúcom období, keď sa rozšírila sieť amerických vojenských základní (Guam, Wake a i.), zosilnela aj pozícia USA v Oceánii. V tom čase sa začalo zintenzívňovať aj národnooslobodzovacie hnutie. Štáty preto dávali svojim kolóniám rôzne štatúty (zámorské teritórium, ostrovné teritórium a pod.), prípadne ich priamo pričlenili ako administratívnu jednotku svojho štátneho územia. Časť ostrovov sa dostala pod správu jedného až troch štátov ako poručenské územie OSN. Národno-oslobodenecký boj v Oceánii nemal príliš priaznivé podmienky. Masové hnutie Mau žiadalo už v 30. rokoch odchod okupačných vojsk pod heslom „Samoa Samočanom“. Západná Samoa bola prvou krajinou, ktorá v roku 1962 získala v Oceánii nezávislosť. Hnutie pasívnej rezistencie na Nových Hebridách a vo Francúzskej Polynézii spôsobilo kolonizátorom pomerne veľké problémy.

Rýchlejšiemu získaniu nezávislosti bránili do istej miery aj hospodárske pomery – väčšina ostrovov bola donútená zamerať sa na monokultúrne poľnohospodárstvo a okamžité vyhlásenie nezávislosti mohlo viesť k prerušeniu finančnej pomoci a mladým štátom spôsobiť vážne hospodárske problémy. Úspešné hnutie za národné oslobodenie viedlo najmä v 70. rokoch k vzniku samostatných štátov, ktorých je v súčasnosti trinásť (aj s Novým Zélandom). Ich štátnym zriadením je republika, alebo kráľovstvo. Intenzívnejšie i menej intenzívne signály úsilia o získanie samostatnosti sa v jednotlivých obdobiach prejavovali najmä v poručenskom území OSN Tichomorské ostrovy (čo viedlo k osamostatneniu troch zo štyroch administratívnych celkov), na Novej Kaledónii a vo Francúzskej Polynézii.

Z politicko-administratívneho hľadiska možno na území Oceánie rozlišovať trinásť samostatných štátov (Fidži, Kiribati, Marshallove ostrovy, Mikronézske federatívne štáty, Nauru, Nový Zéland, Palau, Papua-Nova Guinea, Samoa, Šalamúnove ostrovy, Tonga, Tuvalu, Vanuatu), štyri samostatne administratívne jednotky štátov – štát Havaj v rámci USA, Veľkonočný ostrov – administratívna súčasť Chile, Západný Irian – provincia Indonézie, skupinu ostrovov – Ogasawara (Boniny) – Japonsko, súčasť Tokijskej prefektúry a trinásť závislých území, z toho dve austrálske (ostrovy Koralového mora, Norfolk), jedno britské (Pitcairnové ostrovy), tri francúzske (Francúzska Polynézia, Nová Kaledónia, Wallisove ostrovy), tri novozélandské (Cookove ostrovy, Niue, Tokelau), štyri americké (Americká Samoa, Guam, Ostrovy USA v Tichom oceáne a z bývalých Tichomorských ostrovov Severné Mariány).

PhDr. Peter Terem, PhD.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica,

e-mail: peter.terem@umb.sk

Jednou z prvých regionálnych inštitúcií v južnom Tichomorí bola lekárska fakulta v Suve, založená v roku 1928, kde študovali domorodci, aby sa stali praktickými lekármi. Juhopacifická komisia, navrhnutá v austrálsko-novozélandskej dohode z roku 1944, bola zriadená v roku 1947 šiestimi členskými vládami ako poradný orgán pre hospodársky a sociálny vývoj ostrovných území. Do roku 1950 bola ustanovená Juhopacifická konferencia -SPC (*South Pacific Conference*), v rámci ktorej sa schádzali delegáti z 18 teritórií každé tri roky. Od roku 1967 sa Juhopacifická konferencia schádzala každoročne a pripravovala doporučená k ročnému programu činnosti a k rozpočtu, ktorý potom Juhopacifická komisia schvaľovala. Politické diskusie, ktoré presadzovali predstavitelia nových ostrovných štátov, však ohrozovali existenciu Konferencie. Po dekolonizácii Tichomorí sa Juhopacifická komisia stávala anachronizmom.

V roku 1965 vytvorili Fidži a Západná Samoa Asociáciu výrobcov z tichomorských ostrovov – PIPA (*Pacific Islands Producers Association*), aby zabezpečili užšiu spoluprácu medzi ostrovmi dodávajúcimi banány na Nový Zéland. Pripojila sa aj Tonga, Cookove ostrovy, Niue a neskôr aj Kiribati a Tuvalu. Asociácia postupne rozširovala činnosť, zahrňovala výrobu a odbyt iných odvetví a zaoberala sa aj politickými otázkami. V roku 1971 požiadala Nový Zéland, aby zvolal schôdzu predsedov vlád. Na tomto stretnutí nezávislé štáty Oceánie vytvorili pre lepšiu spoluprácu medzivládnu organizáciu Juhotichomorské fórum –SPF (*South Pacific Forum*). Juhotichomorské fórum vzniklo 5.8. 1971 na základe dohody medzi Nauru, Tongou, Samoou a Fidži, postupne sa pripojili i ďalšie nezávislé štáty Oceánie a pridružené štáty Nového Zélandu a tiež Austrália a Nový Zéland. Od októbra 2000 sa organizácia nazýva Fórum ostrovných krajín -PIF (*Pacific Islands Forum*).

Štatút pozorovateľov majú Nová Kaledónia (1999), Východný Timor(2002), Francúzska Polynézia (2004).

Medzi hlavné ciele PIF patrí nielen ekonomická, ale aj politická, vedecko-výskumná a kultúrna spolupráca. Úspechy boli dosiahnuté vo vzájomných obchodných vzťahoch, v budovaní infraštruktúry pre cestovný ruch, v modernizácii rybárskej flotily, v uplatňovaní morského práva na pobrežné vody a pod.

V Suve vznikol Juhopacifický úrad pre ekonomickú spoluprácu, s ktorým sa spojila PIPA. Dohodou o juhopacifickom územnom obchode a ekonomickej spolupráci SPARTECA (*South Pacific Regional Trade and Cooperation Agreement*) z roku 1980 bol umožnený na neregulovanej báze bezcolný prístup na novozélandské a austrálske trhy pre všetky výrobky krajín združených vo Fóre.

V osemdesiatych rokoch sa Fórum jednomyselne postavilo proti francúzskym nukleárnym pokusom v atole Mururoa a proti ukladaniu nukleárneho odpadu. Veľmi významnou sa stala úspešná iniciatíva SPF na prehlásenie celého južného Tichomorí za bezjadrové pásmo.

V roku 1985 v Rarotonge prijalo Dohodu o juhopacifickej bezatómovej zóne. Pri presadzovaní zaujal Nový Zéland vedúce miesto a vyzval štyri nukleárne veľmoci, aby dodržovali protokol tejto zmluvy. Fórum ďalej vyzývalo Francúzsko, aby dekolonizovalo Novú Kaledóniu a žiadalo, aby bola Nová Kaledónia opätovne zapísaná v OSN do zoznamu nesamosprávných teritórií.

V súčasnosti sa členskými krajinami podarilo úspešne konsolidovať regionálnu správu a bezpečnosť. V rámci tzv. Pacific Plan, je pozornosť zameraná na silnejšie prepojenie ostrovných krajín prostredníctvom zvýšenia účinnosti a efektívnosti regionálnej leteckej a lodnej dopravy. V oblasti telekomunikácií je snaha o dosiahnutie kompatibility mobilných telefónnych systémov.

Rastúce uznanie úlohy Juhotichomorského fóra – PIF, ako dôležitého kanálu, cez ktorý môžu ostrovné krajiny Tichého oceánu vyjadrovať svoje stanoviská k medzinárodným otáz-

kam a udržiavať kontakt s krajinami a organizáciami mimo makroregiónu, sa odráža v intenzívnom rozvíjaní dialógu (tzv. Post –Forum Dialogue) s vybranými krajinami.

Prvý takýto dialóg sa uskutočnil v roku 1989 za účasti Kanady, Číny, Francúzska, Japonska, Veľkej Británie a USA. Odvtedy sa počet partnerov, ktorí vstúpili do dialógu rozšíril na EÚ, Južnú Kóreu, Malajziu, Filipíny, Indonéziu, Indiu a Thajsko.

V roku 1992 Fórum súhlasilo s inštitucionalizáciou dialógu s Tchajwanom. Krajiny, ktoré sa na ňom zúčastňujú, nereprezentujú Fórum ako celok a rokovania sa uskutočňujú mimo tzv. Post Forum Dialogue Process.

V roku 2004 vyjadrili lídri členských krajín súhlas s Auklandskou deklaráciou (*Auckland Declaration*) a s 33 rozhodnutiami („thirty-three decisions“), ktoré by mali viesť k reforme PIF a Sekretariátu Fóra. Kľúčovými oblastami, na ktoré má byť v budúcnosti činnosť PIF zameraná, sú vládnutie, bezpečnosť, ekonomický rast a udržateľný rozvoj.

Stanoviská PIF k testovaniu jadrových zbraní, ku klimatickým zmenám, k problémom rybolovu, ako aj k bezpečnostným otázkam sa stretli s pozitívnou odozvou na medzinárodnej scéne. Rozvoj spolupráce medzi ostrovmi Oceánie môže byť v inšpirujúci pre mnohé ďalšie regióny vo svete. Kritika sa v súčasnosti týka najmä stagnácie v rámci vnútornej evolúcie organizácie, ktorá zatiaľ odmieta urobiť ďalší krok, ktorý by viedol k transformácii regionálnej organizácie na regionálne spoločenstvo.

Pacifické spoločenstvo –PC (*Pacific Community*) bolo založené 6.2.1947 ako Juhopacifická komisia – SPC (*South Pacific Commission*). Zmluvu z Canberry (Canberra Agreement) podpísali Austrália, Francúzsko, Nový Zéland, Holandsko, Veľká Británia a USA. Na konferencii, ktorá sa konala z príležitosti 50. výročia založenia tejto organizácie v roku 1997, bola členskými krajinami schválená zmena názvu na „Pacific Community“, s tým, že skratka „SPC“ zostane zachovaná, aby reprezentovala Sekretariát pacifického spoločenstva (*Secretariat of Pacific Community*). Sídлом organizácie sú Noumea v Novej Kaledónii (centrála) a v Suve na Fidži (vzdelávacie centrum, programy pre pôdne a lesné hospodárstvo).

Pacifické spoločenstvo je organizácia, ktorá je zameraná na sociálnu a ekonomicko-technickú rozvojovú pomoc prostredníctvom poradenských a konzultačných aktivít. Pracovné programy sú zamerané na rybolov, poľnohospodárstvo, zdravotníctvo, školstvo, socio-ekonomické a štatistické služby. V roku 2004 disponovala organizácia rozpočtom vo výške 47,2 milóna AUD. Organizácia má v súčasnosti 26 členských štátov, z toho 22 teritórií a nezávislých štátov Pacifického regiónu (Americká Samoa, Cookove ostrovy, Federatívne štáty Mikronézie, Fidži, Francúzska Polynézia, Guam, Kiribati, Marshallove ostrovy, Nauru, Nová Kaledónia, Niue, Spoločenstvo ostrovov Severné Mariány, Palau, Papua – Nová Guinea, Pitcairnove ostrovy, Samoa, Šalamúnove ostrovy, Tokelau, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Wallis a Futuna), ďalšími členskými krajinami sú Austrália, Francúzsko, Nový Zéland a USA. K 1. januáru 2005 ukončila členstvo Veľká Británia.

FFA (*Forum Fisheries Agency*) bola založená v roku 1979 podpísaním Konvencie dvanástimi členskými štátmi Juhotichomorského fóra. Sídлом organizácie je Honiara na Šalamúnových ostrovoch. FFA je kľúčová regionálna agentúra pre rybolov v Tichom oceáne. Cieľom je najmä umožniť členským krajinám úžitok prostredníctvom udržateľného využívania regionálnych zdrojov rýb, najmä tuniakov. FFA poskytuje technickú asistenciu v rozvoji manažmentu rybolovu a zohráva kľúčovú úlohu pri stanovení a výbere poplatkov v tzv. výlučnej hospodárskej zóne –EEZ(*Exclusive Economic Zone*) a v dohľade nad adekvátnym využívaním EEZ. Rozpočet organizácie v roku 2004 bol 4,67 miliónov AUD. V súčasnosti má 17 členov (Austrália, Cookove ostrovy, Federatívne štáty Mikronézie, Fidži, Kiribati, Marshallove ostrovy, Nauru, Nový Zéland, Niue, Palau, Papua – Nová Guinea, Samoa, Šalamúnove ostrovy, Toke-

lau, Tonga, Tuvalu, Vanuatu), pozorovateľmi sú Americká Samoa, Francúzska Polynézia, Guam, Spoločenstvo ostrovov Severné Mariány.

Univerzita južného Pacifiku - USP (*The University of South Pacific*) bola založená v roku 1970. Univerzitný areál je lokalizovaný v Laucala Bay blízko hlavného mesta Fidži – Suva. Neskôr pribudli ešte pobočky na Samoe, neďaleko Ápie (Vysoká škola pre tropické poľnohospodárstvo a Inštitút pre výskum) a na Vanuatu (vysoká škola zameraná na právo a na jazyky Pacifikej oblasti). Ďalej v rámci USP existuje Centrum pre výskum a rozvoj atolov na Kiribati.

V roku 1982 bol členským krajinami SPC vyjadrený súhlas so založením Juhopacifického regionálneho environmentálneho programu - SPREP (*South Pacific Regional Environment Programme*) v rámci SPC. Od roku 1991 sa stal autonómnou regionálnou organizáciou. Formálna zakladajúca zmluva bola podpísaná v Ápii v roku 1993 a vstúpila do platnosti 31. augusta 1995. Základným cieľom organizácie je ochrana a zveľadovanie životného prostredia ako aj zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja pre súčasnú i budúce generácie. Rozpočet organizácie je 7,6 milióna AUD. Má 25 členských krajín.

V roku 1988 bol založený Koordinačný výbor organizácii južného Pacifiku – SPOOC (*South Pacific Organisations Coordinating Committee*). V roku 1999 sa zmenil názov na Radu regionálnych organizácií v Pacifiku - CROP (*Council of Regional Organisations in the Pacific*). CROP prispieva k harmonizácii a efektívnejšej spolupráci desiatich regionálnych medzivládnych agentúr: Pacifického spoločenstva – PC (*Pacific Community*), FFA (*Forum Fisheries Agency*), SPREP (*South Pacific Regional Environment Programme*), SOPAC (*South Pacific Applied Geoscience Commission*), PIDP (*Pacific Island Development Program*), SPTO (*South Pacific Tourism Organisation*), USP (*The University of South Pacific*), FSchM (*Fiji School of Medicine*), SPBEA (*South Pacific Board for educational Assessment*) a Forum Secretariat (pred rokom 1988 známy pod názvom Juhopacifický výbor pre ekonomickú spoluprácu).

Na intenzívne úsilie o rozvoj obchodu v rámci Oceánie ako aj s ďalšími časťami sveta poukazujú aj dohody ako pacifická dohoda o bližších ekonomických vzťahoch – PACER (*Pacific Agreements on Closer Economic Relations*) a Obchodná dohoda ostrovných krajín Pacifiku – PICTA (*Pacific Islands Countries Trade Agreement*), ktoré boli podpísané v roku 2001. PACER predstavuje akýsi dáždnik, ktorý umožňuje malým ostrovným krajinám pomaly rozvíjať slobodný obchod, v prvom rade medzi nimi navzájom (PICTA), potom v rámci regiónu (Austrália a Nový zéland) a následne aj mimo regiónu Oceánie.

Súčasná Konvencia z Cotonou (Cotonou Convention) umožňuje niektorým bývalým kolóniám z Afriky, Karibskej oblasti a z Oceánie preferenčný prístup na európske trhy. Všetky štáty Pacifického spoločenstva sú členmi skupiny European Union aid grouping- ACP.

Napriek rastúcej ochote napr. PIF zaoberať sa bezpečnostnými otázkami (1997 – Deklarácia o regionálnej bezpečnostnej spolupráci – Aitutaki Declaration on Regional Security Cooperation, 200 – Biketawa Declaration (týkajúca sa Fidži a Šalamúnových ostrovov/), krajiny Oceánie sa neustále vracajú k ich chronickému problému ekonomickej životaschopnosti.

Špecifika rozvoja regionálnej spolupráce v Oceánii asi najlepšie vystihuje výrok generálneho sekretára PIF Noela Leviho: "Here in the Pacific, we take our time".¹

Literatúra

ANDĚL, J. a MAREŠ, R.: „Nový svět“ – Amerika, Austrálie a Oceánie. Nakladatelství Olomouc, 2000

1 *Pacific Islands Forum, 2001. "Focus on the Future".*

- BRADSHAW, M.: World Regional Geography. The New Global Order. Second Edition. The McGraw Hill Company, 2000
- ČAJKA, P.- RÝSOVÁ, L.- PEŠOUT, I.: Praktické pristupy ku štúdiu regionálnej politiky. FPMV UMB Banská Bystrica, 2005
- DUNNING, J. H.: Regions, Globalization and the Knowledge-Based Economy. Oxford University Press, Oxford, 2000
- KELE, F.- MARIOT, P.: Ostrovy a súostrovia Oceánie. Malá encyklopédia Melanézie, Mikronézie a Polynézie. SPN Bratislava, 1992
- ŠINDLER, P. - BAAR, V.: Regionální geografie světadílů a oceánů I-I.část. PF Ostrava, 1988
- HROMADA, I.: Austrália a Oceánia. In: Kolektiv autorov: Panorama globalneho bezpečnostneho prostredia 2003-2004. Institut bezpečnostných a obranných štúdií. Bratislava, 2004
- Internetové zdroje
- DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE, Commonwealth of Australia - www.dfat.gov.au
- MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS, Commonwealth of Australia - www.foreignminister.gov.au
- NATIONAL ARCHIVES OF AUSTRALIA, Commonwealth of Australia - www.foundingdocs.gov.au

REGIONAL ORGANISATIONS OF OCEANIA AND THEIR IMPACT ON POLITICAL AND ECONOMIC STABILITY

Summary

The pattern of cooperation developed among the countries in Oceania is well established and should provide many lessons for other regions. On the other hand, many critics view the regional organisations in Oceania as an example of unrealized potential, of an organization of endless discussion, where talk has replaced action as the measure of effectiveness.

Recenzovali: Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD.
Mgr. Kvetoslava Matlovičová